

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta

Autismiliitto ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto luonnoksesta sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasmaksuista annettavaksi hallituksen esitykseksi. Lausuntomme on valmisteltu yhteistyössä Kehitysvammaisten tukiliiton ja Kehitysvammaliiton kanssa.

2 a § *Maksun periminen*

Autismiliiton näkemyksen mukaan kuntien ei tulisi käyttää yksityistä palveluntuottajaa, kuten perintäyhtiötä, asiakasmaksujen perintään. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut monesti kohtuuttoman suurine perintäkuluineen ovat käsityksemme mukaan usein ulosottojen syynä esimerkiksi vammaisilla ja pitkäaikaissairailta sekä muilla haavoittuvassa asemassa olevilla ihmisillä ja jopa alaikäisillä lapsilla.

3 § *Käyttämättä jätetystä palvelusta perittävä maksu*

Pykälän perusteluissa tulisi vielä vahvemmin korostaa sitä, että kun ajan tai paikan peruuttamatta jäämisen syynä on asiakkaan vamma, niin käyttämättä jätetystä palvelusta ei tule periä maksua. Kohtuuttomuuden arviointiin liittyvässä esimerkkiluettelossa olisi syytä mainita nuoren iän, vaikean tilanteen ja muistisairauden rinnalla kehitysvammaisuus, neuropsykiatriset häiriöt ja mielenterveyden häiriöt sekä muut asiakkaan ymmärrykseen (kognitioon) tai arjen hallintaan ja ajankäyttöön vaikuttavat vammat, toimintarajoitteet tai pitkäaikaissairaudet.

Vähintään lain perusteluissa tulisi mainita, että näissä tilanteissa tulee aina huomioida myös perheen kokonaistilanne. Kun yhdellä tai useammalla perheenjäsenellä on vamma, arki on usein hyvin kuormittavaa, jolloin on mielestämme kohtuutonta periä isoja rangaistusluonteisia maksuja siitä, että palvelu jää käyttämättä ja peruuttamatta.

Peruuttamatta ja käyttämättä jääneestä ajasta tai palvelusta ei myöskään tule periä maksua silloin, kun käyttämättä jääminen johtuu muusta kuin asiakkaaseen liittyvästä syystä, esimerkiksi vammaisen henkilön kuljetuspalvelun myöhästymisestä.

Viranomaisen tulisi velvoittaa antamaan asiakkaalle saavutettavalla tavalla (tarvittaessa esimerkiksi selkokielellä tai kuvia hyödyntäen) tiedon ajasta/palvelusta ja sen peruuttamatta ja käyttämättä jättämisen seurauksista. Asiakasta tulee myös kuulla ennen maksun lähettämistä käyttämättä ja peruuttamatta jääneestä ajasta silloin, kun asiakkaalla tai tämän perheenjäsenellä on vamma tai toimintarajoite, joka voisi tehdä maksun perimisen kohtuuttomaksi.

5 § *Maksuttomat terveyspalvelut*

Autismiliitto ehdottaa, että kun seuraavaksi ilmeisesti valmistellaan asiakasmaksulain kokonaisuudistusta, siinä otettaisiin lähtökohdaksi edellisen hallituksen esityksen tavoin se, että maksua voitaisiin periä vain sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista, joiden maksullisuudesta laissa nimenomaisesti säädetään. Tämä on tärkeää lain selkeyden ja asiakkaiden oikeusturvan kannalta.

Autismiliitto kannattaa myös nyt ehdotettuja maksuttomia hoitajakäyntejä, alaikäisten maksuttomia poliklinikkakäyntejä sekä mielenterveystyön maksuttomuutta. Autismikirjoon liittyy usein psykiatrisia (esim.

masennus ja ahdistuneisuus) ja somaattisia liitännäissairauksia (epilepsia, suolisto-ongelmat, diabetes jne.), ja nämä muutokset helpottaisivat monisairaiden ja yleensä muutenkin taloudellisesti heikommassa asemassa olevien vammaisten henkilöiden sekä heidän perheidensä maksurasitusta. Muutokset myös todennäköisesti laskisivat kynnystä käyttää näitä palveluita riittävän ajoissa, mikä on sekä inhimillisesti että kansantaloudellisesti edullista ja vähentää tarvetta raskaammille ja korjaaville palveluille. Autismiliitto ehdottaa harkitsemaan, että myös perusterveydenhuollon lääkärikäynnit olisivat Helsingin mallin mukaisesti maksuttomia.

Etäpalvelu ja lähipalvelu ovat kaksi eri asiaa, jolloin niistä ei voi periä samaa maksua. Lisäksi on huomattava, että etäpalvelu ei välttämättä ole saavutettava vammaiselle ihmiselle. On oleellisen tärkeää, että aina on mahdollisuus myös muuhun vaihtoehtoon kuin etäpalveluun.

Maksuttomien terveydenhuollon ammattilaisen antamien todistusten ja lausuntojen joukkoon tulee positiivisen erityiskohtelun hengessä lisätä lääkärintodistukset Kelan vammaisuuksien hakemista varten. Vammaisuuksien hakemiset ovat osa syyperusteista sosiaaliturvaa ja YK:n vammaisuuksien edellyttää köyhyydessä eläville vammaisille henkilöille riittävää taloudellista tukea vammaisuudesta aiheutuviin kuluihin (28 artiklan c) kohta).

Pidämme tärkeänä, että apuvälineiden, niiden sovituksen, huollon tai uusimisen maksuttomuuteen ei tule muutoksia nykytilaan verrattuna. Tämä on selvyyden vuoksi aiheellista lisätä pykälään tai vähintään lain perusteluihin.

Tämän pykälän perusteluissa olisi aiheellista mainita, että jos kehitysvammaisten erityishuollon piiriin kuuluva henkilö tarvitsee juuri vammansa vuoksi terveydenhuollossa asioidessaan jonkin erityisen palvelun tai toimenpiteen (esimerkiksi narkoosissa toteutettavan hammashoidon), lisäpalvelun osuuden tulee kehitysvammalain 2 §:n perusteella olla potilaalle maksuton. Tämä periaate on tärkeää ottaa huomioon myös valmisteltaessa asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistusta. Muuten voi käydä helposti niin, että hampaat jäävät korkeiden maksujen takia hoitamatta, tai muu tärkeä terveyspalvelu saamatta, mistä on monenlaisia kielteisiä seurauksia esimerkiksi vakavampien ja yhteiskunnalle kalliimmaksi tulevien terveysongelmien muodossa.

6 a § **Maksukatto**

Autismiliitto kannattaa maksukaton laajentamista suun terveydenhuoltoon, terveydenhuollon ammattihenkilöstön antamaan neuropsykologiseen kuntoutukseen, puhe- ja toimintaterapiaan sekä muuhun toimintakykyä parantavaan ja ylläpitävään hoitoon. Ehdotamme myös sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilöstön antaman neuropsykiatrisen valmennuksen sisällyttämistä maksukaton piiriin. Maksukaton kertymisessä tulisi ottaa huomioon myös sosiaalipalveluihin sisältyviä maksuja. Maksukattoon tulee jo yhdenvertaisuuden vuoksi sisällyttää ainakin lyhytaikaishoidosta, kuten omaishoitajan vapaan aikaisesta sijaishoidosta ja kehitysvammalain mukaisesta lyhytaikais-/tilapäishoidosta, perityt maksut myös muun kuin laitoshoidon osalta.

Autismiliitto katsoo, että asiakasmaksulainsäädännön uudistamisen jatkovalmistelussa tulee selvittää kattojen yhdistämistä siten, että ne kokonaisuudessaan olisivat korkeintaan takuueläkkeen suuruusluokkaa. Suomessa eri maksukattojen suuruus on huomattavan korkea suhteessa takuueläkkeeseen ja toimeentulotukeen, joiden varassa iso osa autismikirjon aikuisista ihmisistä elää. Myös yksittäiset katot tulee säilyttää ja soveltaa joko yksittäisiä tai yhdistettyä kattoa sen mukaan, mikä on asiakkaalle edullisinta.

Vastuu maksukaton seurannasta tulee olla viranomaisilla. On erittäin tärkeää panostaa tietojärjestelmien kehittämisessä nyt vahvasti siihen, että juokseva 12 kuukauden maksukattojärjestelmä tulee mahdollisimman pian mahdolliseksi, jolloin se tulee viivytyksettä muuttua lakiin. Tällä hetkellä vammaiset henkilöt, joilla monilla on liitännäis- ja muita sairauksia, ovat erittäin yleisesti kohtuuttoman ahtaalla taloudellisesti erityisesti alkuvuodesta ennen maksukattojen täyttymistä, ja joutuvat tosiasiaassa monesti tekemään valintoja jopa ruoan tai välttämättömien lääkkeiden ostamisen välillä.

7 b § *Palvelun pitkäaikaisuus*

Ehdotetun säännöksen 1 momentin 2) kohdasta puuttuu nähdäksemme viittaus kehitysvammalakiin. Kehitysvammalain perusteella järjestetystä perhehoidosta tulee periä ylläpitomaksua, ei laitoshoidon maksua, kuten monet kunnat nykytilanteessa virheellisesti tekevät (asiakasmaksulain 4 §:n kohta 2, perhehoitolain hallituksen esitys HE 256/2014 vp, erit. s. 10-11 sekä sosiaali- ja terveysministeriön ohjeistus https://www.tampere.fi/tiedostot/p/JWSQ5bNRz/Toimintaohje_2020.pdf).

Kehitysvammalain perusteella perhehoitoa saavat joutuisivat taloudellisesti kohtuuttomaan ja myös vammaispalvelulain perusteella vastaavaa palvelua saaviin verrattuna perusteettomasti epäyhdenvertaiseen asemaan, jos heiltä perittäisiin laitoshoidon maksua. Laitoshoidon maksujen periminen kehitysvammaisten erityishuoltona järjestetystä perhehoidosta ei myöskään ole perusteltua, koska perhehoidossa asiakas maksaa yleensä itse omista varoistaan monia asioita, kuten esimerkiksi terveydenhuoltomenojaan ja lääkkeitään, jotka kuuluvat laitoshoitoon.

Perhehoidossa on myös keskimäärin huomattavasti vähemmän apua ja tukea tarvitsevia ihmisiä kuin laitoshoidossa, ja tällöin he esimerkiksi osallistuvat ja toimivat normaalisti yhteiskunnassa merkittävästi laitosasukkaita enemmän. Perhehoito on usein valittu juuri tukemaan tätä mahdollisuutta elää mahdollisimman tavanomaista elämää siellä, missä muutkin. Jos näiltä asiakkailta voitaisiin periä perhehoidosta laitoshoidon maksut ja jättää heille käyttöön vähimmillään vain laitoshoidon minimikäyttövaran suuruiset kuukausittaiset käyttövarat, taloudellinen tilanne käytännössä estäisi heidän YK:n vammaissopimuksen edellyttämän yhdenvertaisen osallisuutensa ja osallistumisensa yhteisössä ja yhteiskunnassa. Näin ollen on perusteltua edellyttää, että kunnat ja kuntayhtymät velvoitetaan perimään erityishuoltona järjestetystä perhehoidosta voimassa olevan lainsäädännön edellyttämällä tavalla vain ylläpitomaksua, kuten osassa kunnista on jo pidempään tehtykin.

7 c § *Pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen, pitkäaikaisen perhehoidon ja pitkäaikaisen laitoshoidon maksu*

Autismiliitto kannattaa tehostetun palveluasumisen maksuista säätämistä. Koska myös vammaislainsäädännön perusteella järjestetystä ympärivuorokautisesta asumispalvelusta käytetään toisinaan nimitystä tehostettu palveluasuminen, niin olisi hyvä ainakin tämän pykälän perusteluissa selkeästi todeta, että pykälässä säädetään kuitenkin vain sosiaalihuoltolain mukaisen tehostetun palveluasumisen maksuista. Vastaavasti on myös paikallaan selvittää, että pykälässä tarkoitettua pitkäaikaista perhehoitoa ei ole vammaispalvelulain, kehitysvammalain tai lastensuojelulain perusteella järjestetty pitkäaikainen perhehoito.

Nykyisessä ehdotuksessa vähimmäiskäyttövarat ovat liian pienet. Ehdotamme minimikäyttövaraksi vähintään 250 €/kk:ssa. Minimikäyttövaran on oltava suurempi kuin viimesijaiseksi ja tilapäiseksi tarkoitettu toimeentulotuessa (250 €/kk:ssa).

Autismiliiton mielestä olisi erittäin tärkeää, että jo tässä osittaisuudistuksessa ulotettaisiin asiakasmaksulain vähimmäiskäyttövarasääntely koskemaan myös vammaislakien mukaisia asumispalveluita. Tällä hetkellä näissä palveluissa asuvilla vammaisilla henkilöillä on huomattavan usein vaikeuksia tulla kohtuudella toimeen heille vuokran ja muusta ylläpidosta perittävän asiakasmaksun jälkeen käytettäväksi jäävillä tuloilla. Vähimmäiskäyttövarasta säädettyä on huomioitava myös YK:n vammaissopimuksen 28 artikla, joka turvaa vammaisten henkilöiden oikeutta riittävään elintasoon ja sosiaaliturvaan. Lähes kaikki autismikirjon ja kehitysvammaiset ihmiset ovat hyvin vähävaraisia, takuueläkkeen ja toimeentulotuen varassa eläviä ihmisiä, jotka elävät EU:n määrittelemän köyhyysrajan alapuolella ja köyhyys on yleensä elämänmittaista.

Asiakasmaksulain kokonaisuudistuksessa on erittäin tärkeää selvästi vahvistaa laissa ja sen perusteluissa vammaispalveluiden maksuttomuus, lukuun ottamatta ylläpitoa ja kuljetusten omavastuita. Tämänhetkisten käytäntöjen kirjavuus ja osin jopa myös horjuva oikeuskäytäntö huomioiden on erityisesti syytä korostaa sitä, että normaalisuusperiaatteen mukaisesti vamman vuoksi tarvittavista ateria-, siivous- ja pesula- ym. vastaavista palveluista ei saa palvelun osuudesta periä maksua (vaan ainoastaan aineista ja tarvikkeista). Kuljetuspalveluiden omavastuuta määrätessä tulee ottaa huomioon julkisessa liikenteessä käytössä oleva kausi-, sarja- tai alennuslippujärjestelmä ja määrätä maksu sen mukaan, miten verrattavissa oleva vamman ihminen edullisimmin pystyisi julkisilla matkustamaan.

10 b § *Pitkäaikaisesta tehostetusta palveluasumisesta, pitkäaikaisesta perhehoidosta ja pitkäaikaisesta laitoshoidosta perittävän maksun perusteena olevat tulot*

Autismiliitto katsoo, ettei vammaisuuksia tulisi huomioida tuloina määrätessä pykälässä tarkoitettuja maksuja, koska niillä on yhtenä tarkoituksena korvata vammaisuudesta aiheutuvia kustannuksia (kuten erilaisten tukipalvelujen ostamisesta aiheutuvia kustannuksia).

10 c § *Tuloista tehtävät vähennykset pitkäaikaisessa tehostetussa palveluasumisessa, pitkäaikaisessa perhehoidossa ja pitkäaikaisessa laitoshoidossa*

Kannatamme ehdotusta, jonka mukaan tuloista vähennettäisiin edunvalvojan palkkion perusmaksu. Katsomme, että myös muut edunvalvonnasta asiakkaalle aiheutuvat kustannukset tulisi vastaavasti voida vähentää. Nämä kustannukset, esim. erilaisista holhousviranomaisen luvista, ovat esimerkiksi takuueläkkeen varassa eläville merkittävän suuria.

10 h § *Tukipalvelut ja asumispalveluun liittyvät palvelut*

Pykälän perusteluissa on syytä selkeästi todeta se, ettei sen perusteella saa muuttaa esimerkiksi iäkkään ja mahdollisesti vanhusten asumisyksikössä asuvan vammaisen henkilön henkilökohtaista apua tai muuta hänelle vamman perusteella myönnettyä palvelua maksulliseksi. Tähän asiaan tälläkin hetkellä liittyvien käytännön soveltamisongelmien vuoksi on aiheellista todeta perusteluissa selvästi myös se, että kotipalvelun tulee olla maksutonta, kun tarve sille perustuu pääasiallisesti jonkun perheenjäsenen vammaan. Muuten maksettaisiin vammaispalveluiden maksuttomuuden periaatteen vastaisesti vamman vuoksi välttämättä tarvittavasta palvelusta (toisen henkilön avusta ja tuesta).

10 k § *Palvelun keskeytyksen vaikutus asiakasmaksuun*

Lakiin tai perusteluihin tulee selvyiden vuoksi todeta se, ettei tämä pykälä sovellu vammaispalvelulain tai kehitysvammalain mukaisesti järjestettäviin pykälässä mainittuihin palveluihin liittyviin keskeytyksiin.

Vammaispalveluiden osalta asiakkaan tulee maksaa vain sellaisista palveluista ja asioista, joita hän tosiasiallisesti käyttää. Ylläpito- tai muun maksun periminen ennalta ilmoitetun tai pakottavan syyn vuoksi tapahtuvan poissaolon ajalta olisi ristiriidassa tämän kanssa. Myöskään sosiaalihuoltolain mukaisissa tässä pykälässä tarkoitetuissa palveluissa ei yleensä ole kohtuullista, jos asiakas maksaa palveluista ajalta, jonka osalta hän on hyvissä ajoin etukäteen ilmoittanut poissaolosta.

11 § **Maksun alentaminen ja perimättä jättäminen**

Autismiliiton mielestä maksun alentamista ja perimättä jättämistä koskeva ehdotettu sääntely on pääosin asiakaslähtöistä ja hyvin kannatettavaa. Kunnan velvoite oma-aloitteisesti alentaa asiakasmaksua tai jättää asiakasmaksu perimättä otetaan huomioon pykälätasolla, ja asiakkaan oikeussuojaan on kiinnitetty huomiota kirjaamalla maakunnan veloitteeksi antaa maksun huojentamisesta kirjallinen muutoksenhakukelpoinen päätös.

Epäselväksi kuitenkin jää, miten pystytään arvioimaan ja laskemaan, vaarantaako maksu asiakkaan tai perheen toimeentulon edellytykset. Tätä kohtaa tulisi laissa ja sen perusteluissa selkiyttää, jotta kunnille ei jäisi liikaa tulkinnanvaraa. Voisiko asian todeta esimerkiksi näin: ”maksu on kohtuuton suhteessa asiakkaan tuloihin, taloudelliseen tilanteeseen ja elämäntilanteeseen kokonaisuutena”? Silloin pienemmät maksut voisi jättää perimättä ilman suuria laskelmia esimerkiksi silloin, kun sosiaalityöntekijä tuntee valmiiksi asiakkaan tilanteen. Lain perusteluissa tulisi todeta, että asiakkaan kokonaiselämäntilannetta arvioitaessa tulee ottaa huomioon ensisijaisesti asiakkaan YK:n vammaissopimuksen mukaisten oikeuksien toteutuminen sekä substanssilainsäädännön tarkoitus ja tavoitteet. Esimerkiksi vammaisen henkilön osallisuus ei voi toteutua, jos hän elää jatkuvasti köyhyysrajalla.

Autismiliitto katsoo, että myös terveydenhuollon tasasuuruisia maksuja tulee olla velvollisuus jättää perimättä tai alentaa niissä tapauksissa, kun maksun huojentamisen edellytykset täyttyvät. Tällä hetkellä perinnässä on hyvin suuri määrä nimenomaan näitä maksuja, joten kunnille annettava mahdollisuus olla perimättä niitä ei riitä. Terveydenhuollon maksuista on voinut helposti kertyä sellaisia summia, että niitä on joutunut maksamaan takuueläkkeestä monia vuosia ja jopa vailla mahdollisuuksia koskaan selviytyä niistä. Pelkästään yksi erikoissairaanhoidon maksu kuukaudessa voi olla pienituloisen taloudelle tuhoisa, koska varsinaisen käyntimaksun lisäksi tulevat monesti maksettaviksi vielä matkakustannukset ja lääkekustannukset.

Käytännössä kunnan on kiinnitettävä huomioita asiakkaan ja hänen perheensä yksilölliseen tilanteeseen selvittää asiakasmaksuista. Tämä edellyttää kunnan varhaista ennakkointia ilman, että minimivelvoitteeksi koetaan jatkossa maksukaton täyttymisen odottaminen ja vasta siitä asiakkaalle tehtävä kirjallinen informaatio. Lakiin tulisi Autismiliiton mielestä lisätä säännös siitä, ettei asiakasmaksujen perintätoimia saa aloittaa ennen maksun alentamisen tai perimättä jättämisen edellytysten selvittämistä.

Kannatamme ehdotettua pykälää, jossa säädettäisiin kunnalle velvollisuus huolehtia, että asiakas saa tiedon maksujen huojentamissääntelystä. Vammaisten ihmisten kohdalla on varmistettava, että he saavat tiedon itselleen saavutettavassa muodossa (esim. tarvittaessa selkokielellä tai kuvia hyödyntäen). Tiedottamisen maksujen huojentamisen ja perimättä jättämisen mahdollisuuksista on oltava saavutettavaa ja monikanavaista. Ehdotetun pykälän perusteluissa todetaan hyvin, että asiakkaan on myös saatava riittävä apu, ohjaus ja neuvonta maksujen huojentamista tai perimättä jättämistä koskevassa asiassa. Katsomme, että huomiota tulee kiinnittää myös maksujen huojennusten toteutumisen valvontaan.

15 § **Muutoksenhaku**

Asiakkaan oikeusturvaa asiakasmaksuasioissa heikentää olennaisesti se, että toisin kuin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita koskevista valitusasioista, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja koskevista valitusasioista peritään niitä hallintotuomioistuimissa käsiteltäessä tuomioistuinmaksu. Tuomioistuinmaksulain 5 §:n luetteloon maksuttomista suoritteista tulee asiakasmaksulain uudistamisen yhteydessä lisätä maininta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain mukaisista asioista.

Voimaantulo

Autismiliitto toteaa lopuksi, että vaikka tässä osittaisuudistuksessa ei ehdoteta juurikaan muutoksia vammais- tai kehitysvammalain nojalla järjestettävien palveluiden maksuihin, niin useat ehdotuksen mukaiset muutokset koskevat myös vammaisia henkilöitä ja vaikuttavat merkittävästi heihin. Monet vammaiset henkilöt ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Vammasta johtuvien moninaisten toimintarajoitteiden ja palvelutarpeiden lisäksi monilla on paljon terveydenhuollon asiointia vaativia liitännäissairauksia sekä esimerkiksi merkittäviä toimeentulon haasteita, jolloin heidän perus- ja ihmisoikeuksiensa toteutumiseen, mukaan lukien riittävän toimeentulon ja elintason varmistamiseen, tulee jo YK:n vammaissopimuksen perusteella kiinnittää erityistä huomiota. Ehdotuksessa ei kuitenkaan ole lainkaan arvioitu sen vaikutuksia vammaisiin henkilöihin. Edellytämme, että ehdotuksen vammaisvaikutukset arvioidaan ja otetaan hallituksen esitystä viimeisteltäessä asianmukaisesti huomioon.

Autismiliitto pitää välttämättömänä, että asiakasmaksulain kokonaisuudistuksen valmistelussa vammaisen lapsen kodin ulkopuolisen asumisen maksut perustetaan lapsen tuloihin (etuuksiin) sen sijaan, että niitä määritellään samankaltaisin perustein kuin elatusmaksuja. Vammaisen lapsen yhteys vanhempiin säilyy yleensä tiiviinä, vaikka lapsi asuisikin ainakin arkiviikot kodin ulkopuolella. Tällöin vanhemmat myös käytännössä kantavat monilta osin edelleen elatusvastuuta vammaisesta lapsesta.

Helsingissä 1.4.2020

Päivi Norvapalo
puheenjohtaja

Tarja Parviainen
toiminnanjohtaja

